

„Huszonnyolc opera van a kezemben”

Cser Miklós Budapesten született; karmesteri pályáját az Operaházban kezdte 1975-ben, majd két év múlva Szegedre szerződött. Mostani, 13. szegedi évadját a Don Giovanni vezénylésével lezárta: az új szezonról ismét az Operaház karmestere.

— Elszerződésének indokai?

— Szakmaiak. A szegedi 13 év alatt talán eljutottam arra a szintre, hogy egy tágabb látókört megkívánó poszton dolgozhassak. Az Operaházban közel 50 mű van állandóan a repertoáron, ráadásul lehetőség van arra, hogy a nagynevű külföldi mesterek mellett tevékenykedjen az ember.... Egyszóval, a szakmai fejlődésem szempontjából jobbnak látszik a terep. És hát — most hívtak.

— Emlékezetem szerint mindössze két éve annak, hogy először dirigált vendégként az Operaházban.

— Két éve levelet írtam — mi tagadás, családi nyomásra — az Operaház igazgatójának, amiben személyes meghallgatást kértem. A művészeti titkár kisvártatva telefonált, hogy ki vagyok írva januárban az Álarcosbálra... Petrovics két előadást látott, úgy látszik, tetszett neki, mert rögtön az Aidára is kiűzték, és augusztustól szerződést kötöttek velem. Azóta félállásban Pesten dolgozom. Harminc előadást vezényeltem a két év alatt. Most megfordult a dolog: az volt a feltételem, hogy Szegeden maradhassak — félállásban.

— Miért ragaszkodik a szegedi színházhoz? Egyáltalán: 13 évvel ezelőtt miért szerződött az Operaházból vidékre?

— A főiskola után úgy gondoltam, a nagy repertoár révén az Operaházban tanulhatok a legtöbbet. De túl sokan voltak a karmesterek, korrepetitorként kilátástalannak látszott, hogy dobogóra juthatok. Pál Tamás hívására jöttem Szegedre, vezénylő korrepetitóri szerződéssel és egy ígéret miatt: Don Carlost vezényelhetek. Most úgy látszik, volt értelme az itt eltöltött éveimnek, ezt még anyám is elismeri, aki hevesen tiltakozott annak idején; azt mondta, elásom magamat vidéken. De hát huszonnyolc opera van a kezemben: Nem hiszem, hogy ugyanezt elmondhatnám, ha Pesten maradtam volna. Az is igaz viszont, hogy megszenvedtem értük; mást ne mondjak: évekig rengeteget tájoltunk, kényelmetlen és fárasztó volt — bár nem haszontalan. Mivel a rossz körülmények között is igyekeztünk megteremteni az illúziót, produkálni a maximumot — önmagam is újra és újra le tudtam vizsgáztatni. Ennyi év tapasztalata, a személyes kapcsolatok — minden ideköt. Nincs okom rá, hogy becsapjam magam mögött az ajtót, ezért kértem, tegyék lehetővé, bár ha kevesebbet, de Szegeden is vezényelhessek.

— Nem kényeztette el itt a sajtó. A színház sem; alig volt premier, amit ön vezényelt; a Filharmónia sem; úgy kétévenként jutott egy-egy koncerthez.

— Mindez igaz; részint a színház — és a koncertszervezési hagyományok, a bevett szokások, a rossz struktúra miatt van, hogy a második emberek ritkán jutnak szóhoz. Valahogy sose lehetett időben meg tudni, melyik előadásba ki, mikor áll be; és ha nem kaptam meg legalább a második szereposztás élén a magam premierjét, az újságokban sem kerültem szóba, se az aznap beálló énekesek. Márpedig ebben a műfajban nem elég, ha én magam tisztában vagyok az értékeimmel, tudom, mire vagyok képes — kell a nyilvánosság is. Sose tudtam menedzselni magamat, és sajnos Magyarországon mindeddig nem jutott eszébe senkinek, hogy a karmestereket is menedzselni kéne. Rengeteg érték sikkad el

CSER MIKLÓS

ilyen körülmények között, pénz és szellemi tőke megy veszendőbe.

— Két kiváló muzsikussal, Pál Tamással és Oberfrank Gézával dolgozott együtt Szegeden, akik — sokak véleménye szerint — az utóbbi 15 év legjobb karmesterei Magyarországon. Sose kérdezte meg tőlük, miért nem kap bemutatót?

— Nem. Jövőre A végzet hatalmát vezényelem az Operaházban — Gardelli mester mellett...

— A 80-as évek elején több egyfelvonásos premierjén vezényelt: '85-ben a Così fan tutte-felújításnak sikere is, nyilvánossága is volt; emlékszem a tavalyi Otello sikerére is, és most a Don Giovanni...

— Nem panaszkodtam, csak a tényeket mondtam. Végére abból az öt operából, melyeknek vezényelése a legnagyobb vágyam volt: harmat — a Giovannit, az Otellót, a Boriszt — már kipipálhatok, a Bohémélet és a Trisztán meg — majd csak bejön.

— Milyen az előadáseszménye?

— Az opera: összművészet, amelyben a zene viszi a primet. Pierre Boulez azt mondta, hogy föl kéne robbantani az operát; lehet, hogy azért, mert vagy énekes-, vagy karmester-, vagy rendezőcentrikus előadásokat csinálnak. Holott egyszerre kell minden! A film, a tévé, a videó világában rémálomnak tetszik, ha nem megfelelő emberek vannak a színpadon — ha csak azért

kerülhetnek oda, mert szép a hangjuk. A közönség ma már elvárja, hogy amit lát, szinkronban legyen azzal, amit hall. Csak az nem viszi rossz vágányra az operaszínházat, ha zeneszerző-centrikus. Ha a szerző az elsőrangú sztár.

— Ha ritkán is léphetett koncertpódiumra — általában sikere volt. Gyúdi Sándorral együtt énekkarvezetést is vállalt Szegeden, az egyetemi kórust. Melyik az igazi műfaja?

— Egyetlen karmester sem engedheti meg magának, hogy ne próbálja ki a képességeit minden lehetséges területen. Én mindenekelőtt tanulni akartam, azért örültem a Szegedi Egyetemi Énekkarral adódó lehetőségnek, és a koncerteknek is. Operakarmesterként mindenféle, másutt megszerezhető tudást is lehet kamatoztatni.

— A most befejeződött szegedi évadról azt mondta a színházigazgató, hogy abnormális volt az operai játérend. Mások másféle abnormitásokat is emlegetnek. Mi a véleménye?

— Az énekesek aránytalan foglalkoztatottsága is tény, de szeretném én látni azt az évi műsort, amelyben minden művész egyformán érdekelt... Viszont — kétségtelenül jobban kellene gazdálkodni a meglévő értékekkel. Ha a technikai feltételek határozzák meg a színház művészi arculatát, — akkor nem beszélhetünk repertoárszínházról. Úgy vélem az impotencia csúcsa, hogy ennyi év alatt nem sikerült a diszletraktatózást a színház környékén megoldani. Megbüntetném azokat a tervezőket is, akik mozgathatatlan díszleteket csináltak! Az előadásokat sorozatban kellett játszani, a repertoárt szűkíteni... Baj, ha egyesek nem nekik való szerepeket is énekelnek, amíg mások sétálnak... A szervezésen — és sok egyéb dolgon javítani kell, mint mindig, mindenütt. Legalábbis meg kell próbálni.

— Mi ad a művésznek manapság kitartást? Hitet?

— Vannak befogadók. Ebben a rumlis világban nekem az a kötelességem, hogy a menedékhelyre, a színházba jövő embereknek átadjam, amit tudok. A zenét. Szükségük van rá. Enélkül a hit nélkül egy pillanatig sem tudnám tovább csinálni.

SULYOK ERSZÉBET

PETRI CSATHÓ FERENC

Profán ima

Szegénység keríti e hont,
gondoskodj, Uram, rólunk;
küldj asszonyunknak Ovidont,
add meg naponta brómunk.

ÁRPÁS KÁROLY

mily kút vagy!

belenézek // ma
gamat látom — csak tudom;
nem én vagyok ott

EGYSZERRE BÍRÁLTA A CEAUSESCU-ÉS A KÁDÁR-RENDSZERT

Egy magyar filozófus Bukarestből

Molnár Gusztáv hosszú időn keresztül dolgozott a bukaresti Kriterion kiadónál, így az ő munkásságának is része van abban, hogy Romániában — az egyre fokozódó, s napjainkra szinte elviselhetetlenné váló politikai nyomás ellenére — számos értékes mű „tudott” megjelenni magyar nyelven. Az alábbi beszélgetés néhány héttel ezelőtti szegedi tartózkodása alatt készült a filozófus-íróval, aki 1948-ban született a Bihar megyei Szalárdon: a filozófia szakot a kolozsvári egyetemen 1971-ben végezte el, azóta élt Bukarestben egészen 1988 márciusáig, amikor is állásából eltávolították. Rövidesen családjával együtt Magyarországra települt át, jelenleg budapesti lakos.

— A szegedi Bibó-konferencián tartott előadásában elsőként néhány érdekességet említett az Európai napló című művével kapcsolatban. Kezdjük mostani beszélgetésünket is ezen a ponton.

— Az Európai naplót 1978-ban kezdtem el írni: alapvetően antitotalitarisztikus álláspontból. A kelet-európai totális rendszerek akkor még szinte teljesen homogén egységet alkottak, azt a látszatot kelte, hogy hosszú távon is életképesek. Radikális, demokratikus áttörésre számítottam akkor, ami egy év múltán Lengyelországban be is következett. Sajnos, e rendszerek átfogó megsemmisülésének ábrándja a szükségállapot bevezetése után szertefoszlott, illetve a távolabbi jövő lehetőségévé halványodott.

— Az Európai napló egy részletét a párizsi Magyar Füzetekben jelentette meg, 1979-ben. Miért éppen ott?

— Azért „kényszerültem” Párizsba ezzel a kézirattal, mert egyszerre és hasonló aspektusból bíráltam benne a Ceausescu- és a Kádár-rendszert: ez okból magyarországi publikálására sem gondolhattam. Akkor Bíró Péter álnéven jelent meg ez a tanulmány, s igen érdekesnek és jellemzőnek tartom, hogy bukapesti hivatalos körökben nagyobb ingerültséget keltett, mint Bukarestben.

— Bibó István is reflektált rá, bár ő nem felháborodásában... Ismerte Bibót személyesen?

— Valóban. Bibó Istvánnak a szóban forgó írásomra tett, s egy sor rész kérdésben igen hasznos kritikái megjegyzéseit Kende Péter publikálta ugyanitt, a Magyar Füzetekben, már Bibó halála után. Bibóval személyesen 1977-ben Budapesten találkoztam. Óriási hatással volt rám az az elképzelése, hogy egyszerre kell áttörni, meghaladni az akkori kelet- és nyugat-európai konzervatív politikai struktúrákat.

— Ön kizárólag a közelmúlt, az utóbbi néhány évtized ideológiai-filozófiai-politológiai kérdéseivel foglalkozott?

— Nem. A Kriterionnál például 1984-ben jelent meg az Ó Anglia, Anglia című esszé, amelyben az angol polgári forradalom korát nem is egészen politikai eszmétörténeti szempontok szerint tekintettem át, hanem inkább ideológiai relevanciával közelítettem e korszakhoz. Eből a — hamarosan Magyarországon, az Európa kiadónál újra megjelenő — kötetből kiderül, hogy az akkor, három és fél évszázada megfogalmazott eszmék mennyire aktuálisak lehetnek a világnak e felénk eső tájain még ma is. Egyúttal a romániai helyzet utóbbi években tapasztalt rohamos romlását is bizonyítja, hogy ez az esszé öt esztendeje ott, magyar szerzőtől még megjelentetett.

— Kérem, beszéljen a bukaresti Limes Kör működéséről, tevékenységéről!

— A Limes Kör magyar nemze-

tiségű társadalomkutatókkal, irodalmárokkal együtt alapítottuk 1984–85 fordulóján; nem azzal a céllal, hogy ellenzéki politikai csoporttá váljon, hanem sokkal inkább azért, hogy összefogjuk az autonóm módon gondolkodó embereket. A résztvevők közül például Balázs Sándor filozófus, Cs. Gyimesi Éva irodalomtörténész és Fábán Ernő — ő ideológiatörténettel foglalkozik — nevét említhetném; akik jelenleg is Romániában élnek. 1987 februárjáig mintegy ezer oldalnyi kézirat fémjelazta a Limes Kör munkáját, s miután ennek ottani megjelentetésére akkor már természetesen nem gondolhattunk, Magyarországra kívántuk juttatni, hogy itt publikáljuk. A kéziratokon az utolsó simításokat végeztük, másnap indítottuk volna útnak a határ túldoldalára, amikor lecsapott ránk a „Secu”, s persze lefoglalták a kéziratokat is.

— Így teljesen nyomtalanul tűnik el ennek az alkotócsoportnak a produkuma? Hiábavaló volt a munka?

— Nem, hiszen hamarosan megjelenik a Limes-könyvek sorozatának — amelyet egy kisebb magyar kiadó gondoz és Soros György is támogat — első kötet. Ez az első könyv az 1936-ban Magyarországra áttelepült volt kolozsvári református püspök, Makkai Sándor személye, illetve egy 1937-ben napvilágot látott írása körül kibontakozott, élénk sajtóvitát követi nyomon. A püspök többek között azt írta akkor, hogy a kisebbségi létnek nincs jövője, s ez a kijelentés óriási felzúdulást, éles hangú vitát váltott ki, melynek újrágondolása ma ismét aktuális és rendkívül tanulságos lehet.

— Zárjuk a beszélgetést ott, ahol elkezdtük: a Bibó-konferenciánál, melynek az első napján a mai Magyarországon ható ideológiai tradíciókról, azoknak az immár plurális irányba haladó társadalmunkban betöltendő szerepéről tartott igen tanulságos — és számomra nagyon újszerű gondolatmenetű — előadást. Milyen esélyt lát arra, hogy a sokak által kívánt, ám sokak által csak hangoztatott konszenzus a magyar társadalomban megvalósuljon?

— Jelenleg, ahogy az előadásban is említettem, még a kollíziós szakaszban vagyunk, tehát nem a meg egyezés, a kompromisszum, hanem a különböző irányzatok közötti ütközés a jellemző. Remélem, hogy a Magyarországon tradicionálisan jelenlévő négy nagy ideológiai áramlat — a keresztény, a szocialista, a népi és a liberális — mindegyike hozzájárul majd a konszenzus kialakításához. Elképzelésem szerint elméletileg a liberális irányzatnak kell a centrum szerepét játszania, s azt tartom szükségesnek, hogy a jelenlegi szocialista, népi és keresztény áramlat egyre inkább liberalizálódjék. A fentiek az ideológiai síkra vonatkoznak; ugyanakkor egy külön, doktréner liberális pártnak — ma a Szabad Demokraták Szövetsége képezi ennek magját — feltehetőleg nem lesz széles tömegbázisa. Hosszú távon három nagy politikai párt kialakulására látok esélyt: egy nemzeti-liberális középpártra (ez „nöhet ki” a Magyar Demokrata Fórumból); valamint egy tőle jobbra elhelyezkedő, keresztény jellegű, és egy tőle balra álló, szociáldemokrata típusú pártra. A magyar állam szilárdsága, a társadalom fejlődése pedig azt kívánja, hogy ezek a pártok váltoozzanak a hatalom csúcsain, mégpedig úgy, hogy egy esetleges kormányváltás ne jelentsen egyúttal rendszerváltást is.

— Ön melyik pártra voksolna? Melyik irányzat híve?

— A Magyar Demokrata Fórum tagja vagyok.

SANDI ISTVÁN